

*Maria Lindh**

The Swedish School of Library and Information Science
at Göteborg University and Högskolan Borås
Szwecja

LOKALNE OŚRODKI EDUKACYJNE A ROLA BIBLIOTEK: SZWEDZKIE DOŚWIADCZENIA [LOCAL LEARNING CENTRES AND THE ROLE OF THE LIBRARIES: A DESCRIPTION FROM SWEDEN]

Abstrakt: Lokalne ośrodki edukacyjne funkcjonują w Szwecji dopiero od niedawna. W artykule przedstawiono przyczyny ich powstania, określono czym są tego typu ośrodki i jakie są ich funkcje. Omówiono także rolę, jaką w kontekście elastycznych form „uczenia się przez całe życie” odgrywają biblioteki. Lokalne ośrodki edukacyjne, zgodnie ze swoim celem rozwijania indywidualnych kompetencji, pozwalają na powiązanie lokalnych potrzeb, oczekiwań jednostek i działań edukatorów.

BIBLIOTEKA – EDUKACJA – LOKALNE OŚRODKI EDUKACYJNE – SZWECJA – USTAWICZNE UCZENIE SIĘ

Abstract: Local learning centres (LCs) are a relatively new phenomenon in Sweden. The paper answers questions of why they exist, what they are, which functions they have and what role libraries play in this context of life-long and flexible learning. According to the intentions to increase the individual's competence LCs serve as a link between individuals, local needs and educators.

EDUCATION – LIBRARY – LIFE LONG LEARNING – LOCAL LEARNING CENTRE – SWEDEN

*

* *

Przyczyny powstania lokalnych ośrodków edukacyjnych w Szwecji

Proces globalizacji i związany z nią stan permanentnych zmian wpływa na nasze społeczeństwa, powodując między innymi deregulację światowego rynku i pojawienie się nowych zjawisk w handlu, możliwych dzięki rewolucji w zakresie technologii informacyjnych. Jednym ze sposobów obrony przed konkurencją ze strony rynków oferujących niskie ceny jest skoncentrowanie się na produktach o wysokiej wartości, do których wytworzenia niezbędna jest zaawansowana wiedza i które cechują się wysoką jakością. Dlatego właśnie wiedza i edukacja są dzisiaj uznawane za jedno z najważniejszych zagadnień społecznych – do zapewnienia rozwoju i regionalnej równowagi niezbędni są dobrze wykształceni ludzie [Lärcentrum och flexibelt, 2004, dok. elektr.].

Ustawiczne uczenie się uznano za właściwą strategię osiągnięcia tych celów, a odpowiedzialnością za zatrudnienie i rozwój ekonomiczny w Szwecji w ostatnich latach obarczono władze lokalne. Wśród ogólnonar-

* Mgr MARIA LINDH, absolwentka bibliotekoznawstwa i informacji naukowej – The Swedish School of Library and Information Science at Göteborg University and Högskolan i Borås, Szwecja. Adres elektr.: maria.lindh@hb.se

dowych celów ustawicznej edukacji znalazło się stworzenie warunków do rozwijania kompetencji i wiedzy dla umacniania równości i demokracji, do wspierania osobistego rozwoju, wzrostu ekonomicznego i zatrudnienia, a także sprawiedliwego podziału dóbr. Przyjęta strategia przewiduje między innymi działania mające na celu uelastycznienie środowiska edukacyjnego i dostępnej oferty edukacyjnej tak, by odpowiadała ona całemu spektrum potrzeb dorosłych i odwoływała się do ich wcześniejszego wykształcenia. Odpowiedzialność za realizację tych potrzeb ponosi całe społeczeństwo, pracodawcy i jednostki [Lärcentrum och flexibelt, 2004, dok. elektr.]. W rozwój edukacji dorosłych w Szwecji zaangażowane są różne obszary polityki: oprócz polityki edukacyjnej także polityka zatrudnienia i, szerzej, cała polityka gospodarcza. Konieczna jest zatem współpraca między tymi sektorami [Lärcentrum och flexibelt, 2004, dok. elektr.].

W 2001 roku Ministry of Education and Science [Ministerstwo Edukacji i Nauki] przygotowało projekt zatytułowany The Open Higher Education (*Den öppna högskolan*) [Otwarta edukacja na poziomie wyższym], w której szczególną uwagę zwrócono na konieczność udoskonalenia ustawicznych i elastycznych form edukacji. Podjęto w nim problem poszerzenia rekrutacji na studia wyższe i otwarcia alternatywnych dróg dostępu na uczelnie. Szkolnictwo wyższe, zdaniem jego autorów, powinno objąć studentów legitymujących się różnym wykształceniem i doświadczeniem, poprzez zaoferowanie studiów lepiej dopasowanych do ich potrzeb [Utbildningsdepartementet, 2001]. Badania przeprowadzone w 2001 roku przez Swedish National Rural Development Agency [Szwedzka Narodowa Agencja Rozwoju Wsi] wykazały, że 50% studentów, których udało się zainteresować ofertą uczelni, nie miało żadnych doświadczeń ze szkolnictwem wyższym [Ljusberg 2002, dok. elektr.].

Kiedy myśli się o edukacji ustawicznej, należy zmienić tradycyjne podejście, w którym to instytucje edukacyjne decydowały, czego i jak należy uczyć. Punktem wyjścia powinny być wymagania studentów, ich potrzeby, życzenia oraz wcześniej zdobyte wykształcenie i doświadczenie [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.]. Sprostac tym nowym zadaniom mają właśnie lokalne ośrodki edukacyjne, których tworzenie rozpoczęto pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i które obecnie istnieją w większości szwedzkich miast [Hattinger 2004, dok. elektr.]. W 2003 roku było ich już około 250 [Ljusberg, Karlén 2004, dok. elektr.].

Lokalne ośrodki edukacyjne tworzone są szczególnie w tych miastach, gdzie nie ma żadnych uczelni. Nie oznacza to jednak, że nie powstają w miastach, w których funkcjonują szkoły wyższe. Jednym z najważniejszych czynników warunkujących ich rozwój jest fakt, iż oferują one dostęp do edukacji [Lärcentra, 2004, dok. elektr.]. Przy czym w ich przypadku pojęcie dostępu nie ogranicza się tylko do kwestii geograficznych, ale obejmuje też czynniki społeczne, ekonomiczne i kulturowe [Ljusberg 2001, dok. elektr.].

Czym są lokalne ośrodki edukacyjne w Szwecji?

Sposób organizacji i zarządzania poszczególnymi lokalnymi ośrodkami edukacyjnymi znacznie się różni i jest zależny od lokalnych potrzeb, wyposażenia technicznego i pełnionych funkcji. Istnieją zresztą różne poglądy na temat czym są w rzeczywistości te ośrodki. Szeroka definicja określa je następująco: „Lokalny ośrodek edukacyjny jest swego rodzaju przestrzenią, która poświęcona jest ułatwianiu edukacji i rozwoju kompetencji dorosłych” [Sigrén 2005, dok. elektr.].

Ośrodki edukacyjne nie są jednak szkołami w tradycyjnym rozumieniu. Rozwój tych nowych organizacji koncentrujących się na wspomaganium zarówno jednostek, jak i całych instytucji w procesie uczenia się, był

możliwy dzięki osiągnięciom technologii informacyjnych i komunikacyjnych [Hattinger 2004, dok. elektr.]. Do ich podstawowych zadań należy dostosowanie oferty edukacyjnej do lokalnej specyfiki, zapewnienie fizycznej przestrzeni dla uczenia się, dostępu do komputerów, kontroli i nadzoru oraz organizacja wideokonferencji, egzaminów, kontaktów z lokalnym biznesem, doradcami studentów, lokalną biblioteką itp. [Metodbok, 2004, dok. elektr.].

Ośrodki różnią się między sobą pod względem organizacyjnym. Są ośrodki miejskie i takie, które funkcjonują na zasadzie partnerstwa między miastem a lokalną uczelnią. Odpowiedzialność za zorganizowanie lokalnego ośrodka edukacyjnego spoczywa na radzie miasta [oryg. municipal executive community – przyp. tłum.] lub lokalnym organem władzy oświatowej. Zazwyczaj jednak są one powoływane do życia i zarządzane przez władze miejskie, które odpowiadają za dostęp mieszkańców do edukacji [Lärcentrum och flexibelt, 2004, dok. elektr.]. Istnieją jednak także ośrodki funkcjonujące jako filie uniwersytetów i takie, które wyrosły z bogatej tradycji edukacji dorosłych w bibliotekach publicznych [Sigrén 2005, dok. elektr.]. W niektórych przypadkach miasta lokują ośrodki edukacyjne i biura dla lokalnego biznesu w tych samych budynkach [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.]. Dodatkowo istnieją sieci organizowane przez same ośrodki (np. Nitus, KHIS czy Westum), których celem jest wymiana wiedzy i doświadczeń praktycznych [Hattinger 2004, dok. elektr.].

Rola lokalnych ośrodków edukacyjnych

Lokalne ośrodki edukacyjne można postrzegać zarówno jako „miejsca spotkań” dla celów edukacyjnych, jak i organizacje zapewniające powiązania [oryg. brokers – przyp. tłum.] między potrzebami, popytem a ofertą edukacyjną. Pełnią też funkcję „motorów” napędowych postępu [Lärcentrum och flexibelt, 2004, dok. elektr.]. Grepperud i Thomsen jako pierwsi użyli dla określenia roli tych ośrodków terminu 3M (miejsce spotkań, broker, motor – oryg. Mötesplats, Lokal Mäklare, Motor) [2001]. Patrząc na najważniejsze funkcje ośrodków edukacyjnych, ten sposób definiowania ich roli zyskał w Szwecji akceptację. Aczkolwiek nie brak głosów krytycznych, które wskazują na fakt, że mimo zastosowania pojemnych terminów umożliwiających szeroką interpretację, taki sposób definiowania roli lokalnych ośrodków edukacyjnych nie bierze pod uwagę (lub czyni to w sposób niewystarczający) perspektywy pedagogicznej [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.].

Lokalne ośrodki edukacyjne rozumiane jako „miejsca spotkań” oferują zarówno wirtualne jak i rzeczywiste środowisko, w którym studenci mogą samodzielnie rozważać różne kwestie związane z kierunkiem ich studiów, dyskutując i korzystając ze wsparcia, porad i pomocy nauczycieli i doradców [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.]. Doświadczenia z działalności tych ośrodków dowodzą, że w procesie edukacji należy przewidzieć miejsca, w których można dyskutować społeczne aspekty i koordynację studiów [Lärcentra, 2004, dok. elektr.].

Jedną z zalet ośrodków jest umożliwienie studentom uczenia się w miejscu zamieszkania oraz dostosowania tempa i toku studiów do indywidualnych potrzeb i możliwości. Jest to szczególnie istotne z punktu widzenia studentów pracujących, którzy muszą pogodzić różne zobowiązania. Instytucje oświatowe, jeśli chcą pozyskiwać nowych studentów, muszą reagować na ich wymagania i potrzeby. Ośrodki edukacyjne mogą pełnić tu funkcję przestrzeni, w której dochodzi do spotkania jednostek, a szerzej społeczności lokalnej, z miejscowymi bądź krajowymi instytucjami edukacyjnymi.

Z kolei funkcja „brokerska” lokalnych ośrodków informacyjnych polega na kojarzeniu potrzeb związanych z rozwojem indywidualnych kompetencji jednostek z sytuacją na rynku pracy i potrzebami całego społeczeństwa. Są swego rodzaju lokalnymi platformami, dysponującymi siecią lokalnych i regionalnych kontaktów i powiązań umożliwiających współpracę między różnymi instytucjami. Pełnią funkcję ogniw łączących jednostki, lokalne społeczności i instytucje edukacyjne [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.]. Dzięki temu to właśnie konkretne potrzeby kształtują ofertę kursów tych ośrodków.

Dla zrozumienia potrzeb edukacyjnych w danym regionie niezbędna jest współpraca różnych organizatorów edukacji, w tym uczelni, instytucji oferujących kursy dla dorosłych, miejskich i innych ośrodków edukacyjnych. Pozwala ona lokalnym ośrodkom edukacyjnym na zbieranie i interpretowanie informacji na temat lokalnych potrzeb, a następnie porównywanie ich z oferowanymi kursami. Co więcej, dysponując taką wiedzą, mogą aktywnie współpracować przy projektowaniu nowych kursów, przyczyniając się do lepszego dopasowania ich treści do potrzeb lokalnych społeczności [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.].

Lokalne ośrodki edukacyjne mogą też pełnić funkcję „motorów” rozwoju w danym regionie, zaspokajając potrzeby edukacyjne jego mieszkańców oraz rozwijając kompetencje szczególnie przydatne do funkcjonowania w świecie biznesu i społeczeństwie jako całości. Przyczyniają się do rozwoju edukacji dorosłych współpracując z innymi odpowiednimi instytucjami. Tworząc długoterminowe strategie oparte na wspólnej wizji i podobnych celach, mogą skutecznie realizować swoje zadania [Riktlinjer, 2004, dok. elektr.]. Dzięki nim różni uczestnicy systemu edukacyjnego mogą korzystać z jego strategicznych i taktycznych zasobów i domagać się ich stałego rozwoju.

Jaka jest rola bibliotek w kontekście ustawicznego uczenia się?

Sam fakt, że biblioteki uczestniczą w procesie edukacji dorosłych, został zauważony przez bibliotekarzy w całym kraju. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy doszło do szybkiego rozwoju szkolnictwa wyższego i zwiększenia liczby studentów, nie tylko biblioteki uniwersyteckie, ale także publiczne, odczuły większe zapotrzebowanie na swoje usługi. Zjawiska te prawdopodobnie zostaną jeszcze wzmocnione przez ostatnie działania na rzecz rozwoju edukacji dorosłych i objęcie systemem kształcenia jeszcze większej liczby ludzi. Jak wspomniano wcześniej, w organizacji ośrodków edukacyjnych stosowane są różne rozwiązania dyktowane przez lokalną specyfikę. Podobnie jest w przypadku bibliotek i ich udziału w procesie edukacyjnym. Zdaniem Ljusberg [2002, dok. elektr.], te ośrodki edukacyjne, które oferują wyłącznie edukację na poziomie wyższym, współpracują przede wszystkim z bibliotekami uniwersyteckimi i pedagogicznymi. Z kolei te, które nie współpracują z instytucjami szkolnictwa wyższego, częściej posiadają własne biblioteki. Jednocześnie w wielu częściach kraju ważna jest współpraca tych ośrodków z bibliotekami publicznymi i szkolnymi oraz współpraca między bibliotekami akademickimi, regionalnymi i lokalnymi [Ljusberg 2002, dok. elektr.]. Oczywiście jest brak jednolitej koncepcji odnoszącej się do roli bibliotek w tej kwestii.

Jaką funkcję pełnią biblioteki w ustawicznej edukacji? Według definicji lokalnych ośrodków edukacyjnych zaproponowanej przez Grepperuda i Thomsensa, biblioteka może być postrzegana jako „miejsce spotkań”. Po pierwsze jest fizycznie istniejącą przestrzenią, w której jednostki nie wdrożone do indywidualnego studiowania lub korzystania z komputerów, mogą korzystać z wsparcia i pomocy bibliotekarzy. Realizowano projekty mają-

ce służyć rozwijaniu tej funkcji bibliotek oraz umiejętności samych bibliotekarzy, co z kolei jest bardzo istotne z punktu widzenia jakości. Niektóre biblioteki zdecydowały się zatrudnić wyspecjalizowany personel, którego zadaniem jest właśnie wspomaganie i kształcenie studentów [Ljusberg 2002, dok. elektr.].

Jannert [2001, dok. elektr.], sama będąc takim bibliotekarzem [oryg. study librarian – przyp. tłum.], wymienia kilka obszarów, w których potrzeby studentów mogą być zaspakajane przez biblioteki: media, bazy danych, umiejętność posługiwania się informacją czy środowisko biblioteczne. Studenci mogą w bibliotece spotkać innych studentów borykających się z tymi samymi problemami. Wprowadzanie elastycznych form edukacji zwiększa zapotrzebowanie na lokale, które mogą funkcjonować jako miejsca umożliwiające jednocześnie naukę i spotkania. Biblioteki mogą zaproponować swoim użytkownikom osobne pomieszczenia na prowadzenie zajęć dydaktycznych, spotkania grupowe i do pracy w ciszy.

Według niej „study librarian” powinien dysponować odpowiednimi umiejętnościami pedagogicznymi niezbędnymi do uczenia i kierowania samodzielną pracą studentów oraz umieć prowadzić analizy środowiska i utrzymywać sieć kontaktów z wszystkimi uczestnikami procesu edukacyjnego (studentami, edukatorami, lokalnymi ośrodkami edukacyjnymi i innymi bibliotekami). Jannert wymienia także konkretne działania, które powinny składać się na pracę ze studentami w bibliotece: poradnictwo w zakresie korzystania z biblioteki i jej zasobów, teoretyczne i praktyczne kursy oraz warsztaty na temat wyszukiwania informacji, doradztwo indywidualne itp. [Jannert 2001, dok. elektr.].

Realizacja długoterminowych planów w bibliotekach jest jednak utrudniona ze względu na uwarunkowania finansowe. W pierwszym etapie pieniądze pochodziły z projektów finansowanych przez rząd i Unię Europejską. Miały przede wszystkim pozwolić bibliotekom na rozwinięcie nowych funkcji, tak by mogły sprostać nowym wymaganiom [Hattinger 2004, dok. elektr.]. Dla osiągnięcia przyszłych celów kluczowa będzie współpraca na lokalnym, regionalnym i krajowym poziomie. Badania „The Royal Library – A hub in the knowledge society” wykonane przez The Royal Library [Biblioteka Królewska – Narodowa Biblioteka Szwecji] koncentrują się na problematyce koordynacji wykorzystania zasobów bibliotecznych i informacyjnych dostępnych dla studentów i naukowców zgodnie z wymaganiami nowego społeczeństwa wiedzy [KB, 2003, dok. elektr.].

Wykorzystane źródła i opracowania

- Grepperud, G., T. Thomsen (2001). Villkår for et regionalt utdanningsløft: vurdering av Studiecentret på Finnsnes 1996–2001: sluttrapport. Troms, Harstad: U-VETT. Universitetet i Tromsø. Högskolen i Harstad.
- Hattinger, M. (2004). Images of Learning Centres : Towards a conceptual understanding of flexible learning contexts. IRIS 27. <http://www.laboratorium.htu.se/pdf/publications/43.pdf> [odczyt: 06.02.2006]
- Jannert, H. (2001). Studiebibliotekarier : tankar och idéer om en ny yrkesroll. Framsteget nr 1. Göteborg: Regionbibliotek Västra Götaland. Report. <http://www.bib1.vgregion.se/upload/Regionbibliotek/Framsteget/Framsteget-1.pdf> [odczyt: 16.02.2006]
- KB – ett nav i kunskapssamhället (2003). KB-utredningen. Stockholm (Statens offentliga utredningar (SOU), 2003:129). http://www.kb.se/Sekr/Utnredningar/sou2003_129a.pdf [odczyt: 17.02.2006].
- http://www.kb.se/Sekr/Utnredningar/sou2003_129b.pdf [odczyt: 17.02.2006].

- Ljusberg, M. (2001). Högre utbildning i gles- och landsbygd – Om tillgänglighet och nya vägar till utbildning. Glesbygdsverket. Östersund. Report. <http://www.glesbygdsverket.se/site/WebControls/Upload/Dialogs/Download.aspx?ID=1360> [odczyt: 15.02.2006].
- Ljusberg, M. (2002). Kartläggning av lärcentra. Östersund: Glesbygdsverket. Report. <http://www.glesbygdsverket.se/site/WebControls/Upload/Dialogs/Download.aspx?ID=1345> [odczyt: 16.02.2006].
- Ljusberg, M.; R. Karlén (2004). Lärcentra 2003 – sammanställning av enkätsvar. Glesbygdsverket. Report. <http://www.glesbygdsverket.se/site/WebControls/Upload/Dialogs/Download.aspx?ID=1814> [odczyt: 15.02.2006].
- Lärcentra: Mäklare, Mötesplats och Motor (2004). Garpik Productions. <http://sun.hj.hj.se/ing/esemla.asf> [odczyt: 06.02.2006].
- Lärcentrum och flexibelt lärande för vuxna: tillväxtfaktorer som kräver nytänkande (2004). Inlandsdelegationen. Tillväxtdelegationen. Report. http://www.sou.gov.se/inland/pdf/Larcentra_skriften2004.pdf [odczyt: 09.02.2006].
- Metodbok för samarbete* (2004). Sjuhärads lärcentra och Högskolan i Borås. Borås: Högskolan i Borås. http://www.hb.se/clu/Metodbok_distansutbildning/metodbok_distans.pdf [odczyt: 10.02.2006].
- Riktlinjer och kvalitetskriterier för lärcentra – i syfte att utveckla det flexibla lärandet* (2004). Nationellt centrum för flexibelt lärande. Hässleholm, Härnösand, Norrköping. Report. http://www.cfl.se//images/pdf/larcentra/riktlinjer_larcentra.pdf [odczyt: 15.02.2006].
- Sigrén, P. (red.); G. Carlsson; M. Hattinger; A. Södermyr (2005). Samverkan för en Bättre kompetensutveckling. *Rapport från Västra Götalands Högskolor, NR 1:2005*. Högskolan i Borås. Report. http://www.battre.se/dokument/Rapport_VGH_Battre.pdf [odczyt: 06.02.2006].
- Utbildningsdepartementet* (2001). Den öppna högskolan. Sammanfattning av regeringens proposition 2001/02:15. Faktablad. U01.015.